

**PILIETINĖS
VISUOMENĖS
INSTITUTAS**

**LIETUVIŲ IŠEIVIJOS INSTITUTAS
THE LITHUANIAN EMIGRATION INSTITUTE**

Daukanto 25 LT-44249 Kaunas LITHUANIA
Ph. Fax: +370 37 327 839 E-mail: isc@fc.vdu.lt

ŠIUOLAIKINĖ LIETUVIŲ EMIGRACIJA: PRARADIMAI IR LAIMĖJIMAI

SEMINARAS

**Vytauto Didžiojo Universitetas,
2004 gruodžio 2 d.**

TURINYS

Rūta Marcinkevičienė

*Emigracija spaudoje: požiūrio atspindys ar formavimas.....*2

Daiva Kuzmickaitė

*Teoriniai tarptautinės migracijos diskursai.....*4

Kristina Gliosaitė

*Ekonominių emigracijos motyvų ir pasekmių vertinimas.....*7

Rimantas Morkvėnas

*Diplomatinė tarnyba ir išėmija.....*12

Vida Bagdonavičienė

*Naujai besikuriančios lietuvių bendruomenės.....*14

Romualdas Kalytis

*Protų nutekėjimas: tendencijos ir galimi sprendimai.....*17

Juozas Ruzgys

*Kodėl išvažiuojame iš Lietuvos – ar sugrįšime?.....*19

Eva Pluharova-Grigienė

*Trys labai asmeniškai vienos užsienietės, dirbančios Lietuvoje, pastebėjimai apie lietuvių emigraciją.....*22

Emigracija spaudoje: požiūrio atspindys ar formavimas

Svarbūs nūdienos reiškiniai įvairiai atspindimi spaudoje, tačiau sukaupus didelį kiekį tekstų fragmentų viena ar kita tema paprastai išryškėja tik keli kontekstų tipai, rodantys minimų reiškinių supratimą ir vertinimą. Emigracija taip pat ne išimtis. Jos įvardijimų tyrimas VDU Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne (www.donelaitis.vdu.lt) parodo mūsų spaudoje išsakoma požiūrį. Kita vertus, spauda, kurdama ir kartodama tam tikrus retorinius vertinamuosius stereotipus, kreipia visuomenės nuomone tam tikra linkme. Šiuo straipsniu ir siekiama apibendrinti tipiškiausius emigracijos kontekstus.

Emigracijos sąvoka lietuvių kalboje išreiškiama keliais žodžiais: tarptautiniais žodžiais *emigracija*, *emigruoti*, *emigrantas*, *emigravimas* ir pan. *Emigracija* pavadina ir savos šalies apleidimą, ir emigrantų visumą. Šia reikšme yra vartojamas ir lietuviškas žodis *išeivija* kaip *išeivių* bendrija. Kiek rečiau pavartojami skoliniai *egzilis*, *diaspora* arba šiuolaikinė emigracija įvardijama fraze *Lietuva išsivaiškšto*. Tekstyne buvo tirta *emigracijos* ir *emigrantų* bei *išeivijos* ir *išeivių* vartosena ir nustatyta, kad šių dviejų porų žodžių kontekstai kai kada yra panašūs, bet dažnai ir skiriasi.

Išeivija, *išeiviai* paprastai vadinami karo ir pokario metų emigrantai, dažniausiai lietuviai, nors minimi ir lenkai, rusai, žydai, ypač tie, kurie išvyko į Ameriką. *Emigrantais* labiau linkstama vadinti pastarųjų dešimtmečių persikėlėlius ne tik iš Lietuvos, bet ir iš kitų šalių – Alžyro, Irano, Indijos, Vidurio ir Rytų Europos. Taigi tarptautinis žodis *emigracija* vartojamas plačiau ir šių dienų, o *išeivija* siauriau ir praėjusios kartos emigrantams pavadinti. Be to, semantinė skirtis išryškėja ir iš kontekstų pobūdžio. *Išeivija*, *išeiviai* spaudoje minimi neutraliuose ar teigiamai konotuojuose kontekstuose, kai kalbama apie ryšius su *išeivija*, *išeivijos veikėjus* – *poetus*, *rašytojus*, *dailininkus*, *istorikus*, *išeivijos įnašą į lietuvių kultūrą*, *jų organizacijas*, *pagalbą Lietuvai*, *fondus*, *rėmimą* ir pan. Itin dažnos frazės yra *mirė žymus išeivijos atstovas*, *užmegzti glaudesnius ryšius su išeivija*, *tiltas tarp išeivijos ir Lietuvos*. Esama ir minorinių pasakymų kaip antai *išeivija jau išsisėmusi*, *išeivija savo jau atliko*, *kiekviena išeivija yra pasmerkta mirti*, tačiau jie nesuteikia negatyvumo šio žodžio konotacijai.

Emigracijos kontekstai skyla į dvi dalis. Šis žodis vartojamas neutraliuose ar teigiamuose kontekstuose ankstesnių laikų persikėlimui iš Lietuvos pavadinti: *masinė emigracija*, *grįžta iš priverstinės emigracijos*, *negausi tautiška katalikiška emigracija*, *emigracija yra vienintelė galimybė išgyventi*. Šių dienų emigracija aptariama su aiškia neigiama nuostata: *emigracija – tai tragedija*, *visais atžvilgiais neigiamas reiškinys*, *emigracija dabar terioja Lietuvą*, *ar emigracija buvo bėgimas nuo savižudybės*, *ar dalinė savižudybė*. Ši nuostata ypač išryškėja iš vardijimų, t.y. iš kitų drauge su emigracija minimų negatyvių reiškinių: *telioka badavimas*, *savižudybės*, *emigracija ar pasitraukimas į nusikalstamą veiklą*; *nedarbas psichologinės traumas*, *emigracija*; *samdomų žudikų kulkeos*, *priverstinė emigracija*; *masinė emigracija*, *protų nutekėjimas*, *išsilavinusios tautos dalies emigracija*, *užsieniečių iš Rytų antplūdis*; *narkotikai*, *vagystės*, *nelegali emigracija*; *vis didėja gyventojų mirtingumas*, *emigracija ir mažėja gimstamumas*. Taigi emigracija minima tarp XX amžiaus kataklizmų – badmečių, karų, okupacijų, ji tokia aktuali šiandieniniame gyvenime, kad net ja gašdinama horoskopuose: *Rytą pashysti, pargriūti – nesėkmė: netekti namų, šeimos, priverstinė emigracija*.

Apie emigraciją kalbama valstybiniu mastu, dažnai ją politizuojant. Šiuos kontekstus geriausiai atspindi tokios frazės ir sakiniai: *kol valstybė nesusirūpins, kad tokia emigracija pakerta jos gyvybingumą*; *kur didelė infliacija*, *nedarbas*, *didelis išsiskolinimas*, *masinė emigracija*; *emigracija mažės, jei sustiprės mūsų valstybė*, *galinti sumažinti emigraciją*; *nereikėtų lietuviams ieškoti laimės užjūrio kraštuose*; *reikia keisti pačią valstybės ir jos emigracijos santykių esmę*; *naujausių politizuojamos emigracijos problemų akivaizdoje valstybinė pozicija ir aktualizuojanti ją politika*.

Politiniame ekonominiame diskurse pasigirsta ir kiek kitokių balsų, besistengiančių neutraliau vertinti ir visapusiškiau aptarti šiandieninę emigraciją, tik tokių pasvarstymų nėra daug. Štai keli jų: *Išsilavinusių asmenų emigracija – neišvengiamas procesas, kuri sustabdyti būtų beprasmiškos pastangos*; *sporto žvaigždžių emigracija susijusi ne tik su uždarbiu, bet ir su dideliu meistriškumu*; *mes atšviežiname aną senąją*

emigracija; ar reikia dramatiizuoti emigracija, jeigu Lietuvos, stovinčios ant ES slenkščio, vis vien laukia globalizacija; sunku šiandien surasti tautą, kuri tebegyventų kompaktiškai, be emigracijos; vienintelis emigracijos minusas tas, kad jauni žmonės nutautėja, pamiršta kalbą. Emigracijos kaip termino vartoseną taip pat išsiplėtė, kalbama apie įvairias jos rūšis: *senąją ir naująją, priverstinę, legalią ir nelegalią, oficialią ir neoficialią.* Be to, šis žodis pradėtas vartoti ir perkeltine reikšme, kai kalbama apie *vidinę* arba *dvasinę emigraciją*. Taip kartais rašoma apie sugrižtančius emigrantus: *jis nuogastavo, kad nebus geidžiamas savo tėvynėje, kad bus dar viena, baugesnė – vidinė emigracija.*

Emigracija, kaip ir daugelis kitų abstrakčius dalykus įvardijančių žodžių, metaforizuojama, jai suteikiamos konkrečių daiktų ypatybės. Iš metaforų, manoma, išryškėja slapčiausi kalbamųjų reiškinių vaizdiniai, sukonkretintos jų sampratos. Lietuviams emigracija asocijuojasi su vandens stichija, nes kalbama apie *tiltus tarp Lietuvos ir išeivijos*, apie tuos, kurie *už balos*, labai dažnai minima frazė *emigracijos banga: kylanti nauja emigracijos banga plečia savo geografiją*. Iš kitų kalbų pasiskolintos metaforos taip pat „šlapios“: *protų nutekėjimas, skęstanti nutautime emigracija*. Kita, gramatinė metafora susijusi su dažna šių žodžių vartoseną vietininko linksniu: *rašoma apie lietuvių kalbos svarbą išeivijoje; mes, gyvenantys išeivijoje; tėvynėje ir išeivijoje, gimė, gyveno ir mirė išeivijoje* ir daugelis kitų. Taigi emigracija, išeivija, taip pat ir tremtis, suvokiama apibendrintai kaip buvimas ne Lietuvoje, kaip kita šalis, neapibrėžta teritorija ar net dvasinė būseną.

Apibendrinant galima teigti, kad emigracija yra aktualus dalykas, dažnai minimas ir aptiriamas įvairaus pobūdžio tekstuose ir diskursuose. Iš kelių jai įvardinti vartojamų žodžių kontekstų išryškėja polinkis ankstesnių laikų emigraciją vertinti neutraliai ar teigiamai, o šiandieninę – daugiausiai negatyviai. Objektivių, labiau aprašomojo nei vertinamojo pobūdžio kontekstų yra palyginti nedaug, paprastai emigracija suvokiama kaip grėsmė Lietuvai.

Teoriniai tarptautinės emigracijos diskursai

Šiandieninė lietuvių emigracija – tai dinamiškas ir įvairialypis moderniosios tarptautinės migracijos procesas; ypač turint omenyje tai, jog šiuolaikinė lietuvių migracija nėra izoliuota nuo pasaulyje vykstančio migrantų srautų judėjimo. Tarptautinė lietuvių migracija yra dalis vientisos globalioje bendruomenėje besireiškiančių pokyčių grandinės. Todėl šiuolaikiniai lietuvių migracijos ypatumai nėra nauji, jie tiesiog išsiskiria istoriniuose santykiuose ir susiformavę sąveikaujant įvairiems faktoriams: politiniams, demografiniams, socioekonominiams, geografiniams ir kultūriniais. Iš to kyla migracijos reiškinio definavimo ir koncepcinės problemos, nes migracija vienaip ar kitaip paliečia ne tik siunčiančias ar priimančias migrantus valstybes, bet ir įvairių šalių visuomenes, taip pat ir Lietuvos. Kyla klausimas, kaip lietuvių nacionaliniai naratyvai šiandieną apibūdina migracijos kultūrą, istoriją, įstatymus, kitaip sakant, kokia ji, mūsiškoji migracija, kokie jos ypatumai?

Svarstant formuluotus klausimus, neišvengiama ir teorinė emigracijos ir migracijos sąvokų aptartis, kurią susieju su migracijos teoretikų pastaruoju metu pamėgtu transnacionalizmo diskursu. Tai darau sąmoningai, nes Lietuvos migracijos specialistai šios sąvokos išvengia, ją klaidingai tapatindami su cirkuliacine migracija, t.y. aptardami tik ekonominį migrantų interesą, o iš analizės lauko pamesdami socialinį, mobilumo bei įpročio ir gyvenimo būdo aspektus.

Transnacionalizmas – raktažodis moderniajai migracijai

Transnacionalizmas – tai reiškinys, migracijos įtakoje suformavęs daugialypių ryšių ir sąveikų tinklą, rišantį (ir vienijantį) asmenis ir institucijas už nacionalinės valstybės sienų. Ši sąvoka neatsietina nuo “emigracijos” apibrėžimo, kuris apibūdina statišką vienkryptį judėjimą iš kilmės šalies į priimančiąją. Paprastai (e)migracija arba migracija siaurąja prasme yra suprantama kaip *duoneliautojų* arba geriausiai atveju *prieglobsčio ieškotojų* (Lietuvos atveju – *dipukų*) problema.

Transnacionalizmo paradigma migraciją iš esmės studijuoja plačiau – kaip pragyvenimo ir gyvenimo būdo problemą. Šia prasme – tai šiuolaikinis istorinis reiškinys, sąlygotas globalizuoto kapitalo, paprastai virstantis įpročiu iš pradinio vienkryptio judėjimo iš valstybių, kurios praeityje turėjo pragyvenimo sunkumų. Lietuva – geras pavyzdys, kai praeityje patirti istoriniai trūkiai iššaukė migracijos proveržį. Tokie panašaus pobūdžio masiniai veiksmai, pasižymintys ilgesne trukme, įsirašo šalies atmintyje ir tampa įpročiu, atsikartojančiu atsiradus palankioms sąlygoms.

Empirika rodo, kad migrantai dažnai sąveikauja ir tapatinasi su keletu nacijų, valstybių ir/arba bendruomenių – šie veikėjai kuria transnacionalias bendruomenes arba naujo tipo transnacionalias socialines erdves (puikus pavyzdys – DP sukurtas institucijų tinklas, bendradarbiaujantis su Lietuva). Todėl tarptautinis mobilumas tampa svarbiu migruojančiųjų tarpusavio santykiui, ryšiui su vieta, identitetu bei prierašumu – veiksniais, kurie labiausiai apibūdina migranto priklausomumą tam tikram lokalui.

Migravimas, arba kitaip sakant, mobilumas nebūtinai reiškia kilmės vietos apleidimą, ši sąvoka transnacionalizme labiau implikuoja daugiavietį buvimą, netgi keleto pilietybių turėjimą. Kita migracijos teorijoje minima – *inkorporacijos* paradigma teigia, kad migracija nereiškia vienos šalies apleidimą (iškeitimą) dėl kitos, nes migrantai linkę išlaikyti ryšius su kilmės šalimi. Tai yra aiški nuoroda į daugialypį prierašumą – kelių tėviškių sampratą, kuri vėlgi vienareikšmiai sietina su gyvenimo būdu ir pragyvenimu.

Siekiant paryškinti socialinį, ne tik ekonominį migracijos aspektą, verta paminėti, kad pati gyvenimo būdo ir pragyvenimo samprata istorijoje evoliucionavo. Jeigu Viduramžiais gyvenimo būdas vertintas kaip kultūrinis ir socialinis būvis, tai vėliau jis peraugo į ekonominį, materialųjį. Net ir šiandieninėse migracijos teorijose migrantas dažniausiai vertinamas kaip *homo oeconomicus* – ekonominių

interesų tenkintojas. Vėlgi empiriniai antropologiniai duomenys rodo, kad migruojančiųjų pasirinkimai yra kur kas sudėtingesni – jų motyvai apima ne tik ekonominius interesus, bet ir kitas, bent jau dvi būtinas paminėti formas: tai *habitus (mobilumo įpročius) ir habitatai (gyvenamąją vietą)*, susijusius tiek su migracijos iššauktais pokyčiais, tiek ir su gyvenimo būdo tęstinumu per susiformavusius socialinius ryšius ir kultūrinės vertybes. Todėl transnacionalizmo diskurse migravimas laikytinas neužbaigtu procesu – tai yra migravimas vertintinas kaip pasikartojančios kelionės, kurioms būdinga ne viename lokale (t.y. ne vienoje šalyje) išreikšta socialinių ekonominių santykių pozicija, kuri suprantama ir kaip protų nutekėjimo fenomeno dalis.

Jei lietuvių migraciją vertiname apibūdintąja transnacionalizmo, tai yra neužbaigto testinių ryšių ir sąveikų projekto, arba kitaip sakant individualaus migrantų apsisprendimo prasme, galime būti optimistai – Lietuva taip greitai neišsivaikščios. Mūsų žmonės, net jeigu nesugrįš gyventi, daugiau ar mažiau liks atsigręžę veidu į Lietuvą.

Tamsioji tarptautinės lietuvių emigracijos pusė

Kalbant apie emigracijos praradimus kilmės šaliai, juos įvardyčiau supaprastintai dvejopa prasme: tai vidinės priežastys, glūdinčios Lietuvoje, ir išorinės, kurių reikia žvalgytis migrantus priimančiose šalyse.

Pirmiausia, neigiamosios vidinės tarptautinės lietuvių migracijos priežastys, sietinos su infantilios pilietybės problema bent trejopa prasme. Pirmiausia, infantilų pilietybės suvokimą priskirčiau emigruojančiųjų grupei, kuri tarsi be šaknų, be prieraišumo ir be atsakomybės ar įsipareigojimo savo kraštui, jį palieka. Kita infantilios pilietybės grupė sietina su tais Lietuvoje pasiliekančiais, kurie emigruojančius vertina kaip Lietuvos išdavikus, bėgančius iš skėstančio laivo. Tokia samprata – rezervuota, nes susiaurina šiuolaikinės migracijos reiškinį, nepasiūlanti įvairesnio migravimo problemos sprendimo (pvz., multipilietybės). Trečiajai grupei priskirčiau valstybės politikos sergėtojus, saugančius narcizistinę (save ir savas problemas įsimylėjusių) poziciją, ypač tose šalies gyvenimo srityse, kur būtini ryžtingi sprendimai (pvz., protų nutekėjimo srautų mažinimo ir susigrąžinimo strategija).

Ieškant šiandieninės lietuvių migracijos išorinių priežasčių, svarbu aptarti ir tarptautinės migracijos perspektyvą – imigrantus priimančios šalies, tai yra emigrantų traukos centrų problematiką. Lietuvių emigracijos priežastis sunku atpažinti ir įvardyti, izoliuotai analizuojant tik Lietuvos tarptautinės migracijos situaciją, bet neįvertinant fakto, kad tarptautinės migracijos priežastys glūdi ir globaliuose makroekonominiuose vyksmuose. Todėl asimetrinis išsivysčiusių ir neišsivysčiusių šalių ekonominis santykis, žymiai kontrastuojantis su mūsų mažos šalies poreikiais, Lietuvai tampa praktiškai neįveikiamu iššūkiu. Lietuvius užsienių traukos centrai vilioja tuo, ko jų kilmės šalis, maža ir silpnesnė už migrantus priimančias šalis, negali pasiūlyti¹. Didžiųjų šalių vykdoma selektyvioji imigrantų politika (žaliosios kortos²), nors yra naudinga priimančiai šaliai, šiuo konkrečiu atveju Lietuvai turi neigiamas pasekmes, nes nutekanti gyventojų dalis silpnina sunkiai besiformuojančių vidurinių visuomenės sluoksnių. Kita užsienio šalių naudojama imigrantų privilegijavimo strategija – nelegalaus darbo toleravimas juodojoje ar pilkojoje darbo rinkoje. Imigrantus priimančios šalys nesuteikia privilegijų šalims, dovanojančioms migrantus. Toks tarptautinės migracijos santykis tik dar labiau paryškina stipriųjų šalių stiprybes, mažųjų – silpnąsias puses.

¹ P.vz., išsivysčiusių šalių siūlomi darbai aukštos kvalifikacijos kompiuterinių technologijų specialistams – per kvalifikuotos jėgos praradimą skriauda siunčiančios šalies mokslo ir ekonominei plėtrai.

² Lietuvių tarpe ypač populiaru kelionėms į JAV žaliosios kortos karštingė.

Ką daryti?

Ko reikia, kad migracijos įtakoje galiausiai netaptume ekonominio ir socialinio restruktūrizavimosi auka? Trumpas atsakymas būtų – reikalingas valstybės politikos emigracijos klausimais formavimas. Aišku, neturiu mintyje emigracijos suvaržymo įstatymais – toks žingsnis šiandieniniame kontekste skambėtų kaip Lietuvos regresas³. Tačiau įmanomas dialogas ir kooperacija tarp migrantus siunčiančios ir priimančių šalių, siektinas partnerystės ryšys su mūsų žmones priimančiomis šalimis, nes efektyvus migracijos srovių valdymas galimas tik šių šalių lygiaverčių santykių pagrindu.

Kita būtinybė – korektiški ir teisingai metodiškai atliekami tarpdisciplininiai tyrimai. Tenka konstatuoti, kad Lietuvoje tai neįdirbtas laukas. Toliau, svarbus ir įvairiapusiškas statistikos rinkimas įvairaus lygmens institucijose, kaip pvz., per įdarbinimo ir kelionių agentūras, per darbovietes ar mokymo įstaigas, iš kurių žmonės išvyksta. Svarbi ir informacijos apie moderniosios migracijos apraiškas sklaida, debatai, seminarai, ugdant visuomenės sąmoningumą ir kuriant viešąją migracijos problematikos diskursą, o tuo pačiu ir visuomenės požiūrio formavimas, dedantis pamatą ilgalaikiam integralaus tapatumo ir sveikos nacionalinės savivarbos ugdymui.

Baigdamą koncentruotą tarptautinio migravimo teorinį aptarimą, esu įsitikinęs, kad tada, kai tarptautinės migracijos klausimai taps viešųjų svarstymų vardikliu, tikėtina, kad bus rasti ir kiti lygties dėmenys, padedantys bendromis pastangomis išrišti ne vieną Lietuvai aktualų klausimą.

---

³ Tarpukario nepriklausomoje Lietuvoje emigracijos politikos priemonės šaliai buvo teigiamos, kai valstybė savo piliečių neišleido į Pietų Ameriką dėl blogų priimančios šalies sąlygų.

Ekonominių emigracijos motyvų ir pasekmių vertinimas

Pranešimo tikslas, uždaviniai ir struktūra

Pranešimo tikslas – apžvelgti ekonominius emigracijos veiksnius bei emigracijos poveikį, taip pat įvertinti Lietuvos piliečių emigracijos tendencijas, motyvus bei numatyti veiksmus, kurie sumažintų paskatas emigruoti.

Uždaviniai:

- Įvardinti veiksnius, kurie skatina ar stabdo emigraciją
- Nustatyti emigracijos poveikį ekonomikai
- Numatyti priemones, kurios mažintų paskatas emigruoti
- **Ribojantys veiksniai**
- Duomenų apie emigracijos mastus stygius
- Tyrimų trūkumas, kuriuose būtų išsiaiškinti emigracijos motyvai

Ekonomikos ir regioninės plėtros grupė

Migraciją lemiantys veiksniai. “Stūmimo – traukimo” modelis

Ekonominiu požiūriu migracija yra atsakas į ekonomines galimybes geriau gyventi, kurios keičiasi priklausomai nuo darbo rinkos sąlygų (pvz. darbo užmokesčio skirtumų).

Migracija negali būti vertinama vienareikšmiškai: viena vertus, tai galimybės šaliai, į kurią migruojama (augantis darbo jėgos skaičius), kita vertus, galimybės šaliai ir iš kurios migruojama (nedarbo lygio mažėjimas). Tačiau šalyje, iš kurios išvykstama, mažėja dirbančiųjų skaičius, dėl to aštrėja socialinės šalpos, ekonominės plėtros problemos.

Migracijos procese svarbios dvi veiksmų grupės – stūmimo ir traukos

Stūmimo veiksniai	Traukos veiksniai
Demografiniai (darbingo amžiaus gyventojų mažėjimas ir dėl to silpstanti socialinė sistema)	Demografinė politika (pvz., siekis pritraukti kuo daugiau jaunos darbo jėgos)
Ekonominiai veiksniai	Geografinė padėtis
• atlyginimų skirtumai (tiek tarpregioniniai, tiek ir tarpsektoriniai);	Kultūrinis suderinamumas
• lėtas pereinamasis laikotarpis;	Santykiniai pranašumai
• silpna socialinė sistema;	Didesnės pajamos
• nedarbo lygio augimas;	Geresnė gyvenimo aplinka/ infrastruktūra
• mažos pajamos vienam gyventojui	

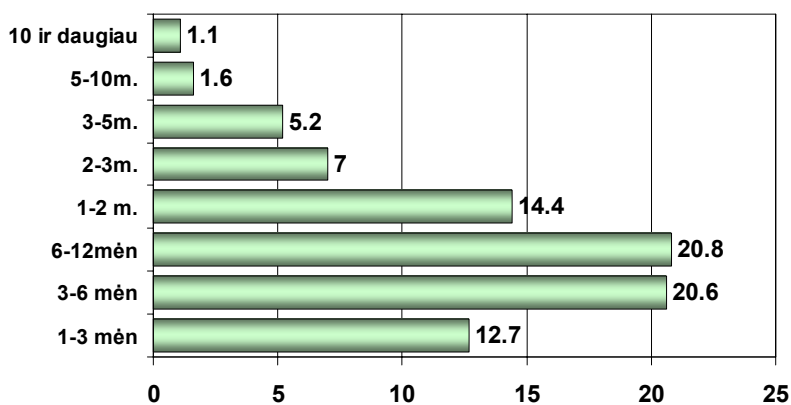
Lietuvos emigranto tipiniai motyvai ir bruožai

- **Remiantis tyrimais lemiami “stūmimo” motyvai emigruoti yra:**
  - Sunkumai susirandant darbą savo šalyje (30-40 proc.)
  - Netenkinantis užmokesčio lygis (20-25 proc.)
  - Blogos gyvenimo sąlygos (10-14 proc.)
  - Siekis gyventi kartu su savo šeima (8-10 proc.)
- **“Traukos” veiksniams** galima priskirti kultūrinį suderinamumą, administracinių kaštų mažėjimas (pereinamųjų laikotarpių nebuvimas).
- **Pagal socialinę – demografinę struktūrą labiau linkę išvykti:**
  - jaunesni asmenys (iki 34 metų amžiaus), negu vyresni;
  - moterys dažniau negu vyrai (tačiau moterims daugiau negu vyrams būdingos neįsidarbinimo, o kitos priežastys, kaip susijungimas su šeima bei studijos);
  - turintys aukštesnę išsilavinimą;
  - bedarbiai, studentai, samdomi tarnautojai, tačiau ne vadovai.

Ekonomikos ir regioninės plėtros grupė

Išvykstančių iš Lietuvos ilgalaikės ir trumpalaikės migracijos tendencijos

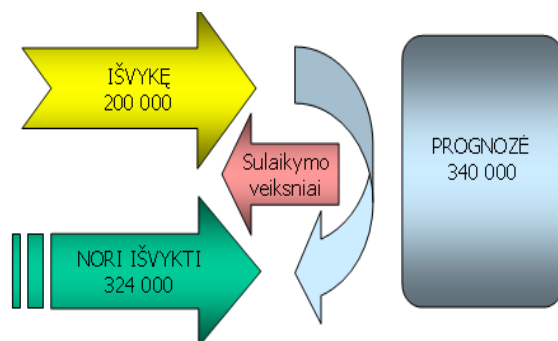
Ekonomikos ir regioninės plėtros grupė

Darbo birža, 2004

Lietuvių emigracijos mastas

Ekonomikos ir regioninės plėtros grupė

Darbo birža, 2004

Emigracijos poveikis

		Poveikis "kilmės" valstybei	Poveikis "tikslų" valstybei
Ilgalaikė migracija	Trūkumai	Prarandamos lėšos, kurios buvo investuotos į žmogaus išsilavinimą Prarandamas specialistas Demografinės situacijos blogėjimas	Asimiliaciniai iššūkiai ir su tuo susiję kaštai
	Privalumai	Migrantų sugrįžimas su nauja patirtimi	Imigrantai linkę investuoti į savo gebėjimus ir prisitaikymą prie naujų sąlygų BVP didinimas, mokami mokesčiai
Trumpalaikė migracija	Trūkumai	Socialinio draudimo einamojo finansavimo sumažėjimas Staigus atlyginimų kilimas sektoriuose, iš kurių nuteka reikalinga darbo jėga	Išvežamos lėšos Imigrantų vartojimas mažas, nes jie tikisi sukaupti lėšų ir grįžti į kilmės valstybę
	Privalumai	Nedarbo lygio sumažėjimas Migrantų sugrįžimas su nauja patirtimi	Sukuriamas BVP Mokami mokesčiai Užpildomos darbo vietos, kurios vietinių gyventojų tarpe nepageidaujamos

Emigracijos poveikio vertinimas

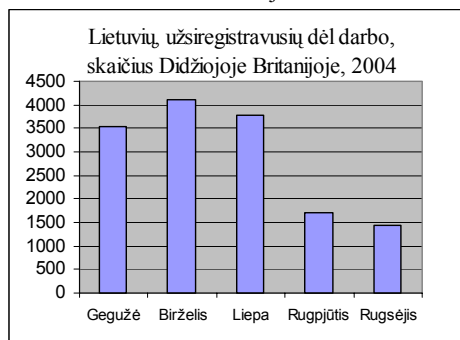
Teigiamas	Neigiamas
<ul style="list-style-type: none"> □ Tikėtina, kad didžioji dauguma emigrantų grįš į Lietuvą; □ Didelė dalis uždirbtų lėšų suvartojamos ir investuojamos Lietuvoje; □ Mažėja bedarbių skaičius, tuo pačiu ir poreikis soc. paramai; □ Migrantai įgyja naujos patirties	<ul style="list-style-type: none"> □ Demografinės situacijos pokyčiai (socialinės sistemos problemos, produktyvumo mažėjimas); □ Investicijų į žmogų praradimas; □ Staigus atlyginimų šuolis kai kuriuose sektoriuose, jei nėra susiję su produktyvumo didėjimu; □ Gali dar labiau paskatinti kai kurių regionų socialinę atskirtį

Ekonomikos ir regioninės plėtros grupė

Migracijos tendencijos

- Migracijos patirtis iš ankstesnių ES plėtimosi etapų rodo, kad Lietuvai dėl emigracijos masto problemų kilti neturėtų. Reikšmingesnis imigracijos iš naujų valstybių narių šuolis buvo stebimas iš karto perėjus prie laisvo darbo jėgos judėjimo, o po to žymiai sumažėdavo ir normalizuodavosi. Migracijos srautų normalizavimasis laikui bėgant aiškinamas tuo, kad:
  - migracija daug kainuoja patiems migrantams dėl gana griežtai reguliuojamos darbo rinkos ir darbo santykių;
  - šalys konverguoja ir pajamų bei užimtumo skirtumai nustoja būti svarbiu emigracijos motyvu.
- Migracijos stabilizavimo tendencijas iš dalies pagrindžia Didžiosios Britanijos darbo rinkos tyrimai, taip pat ir ankstesnių plėtros etapų patirtis. Tačiau tai labai trumpas laikotarpis ir galutines išvadas daryti sunku.

Emigracijos paskatų mažinimas (1)

Emigracija tiesiogiai priklauso nuo šalies bendros ekonominės situacijos – kol egzistuos pragyvenimo lygio bei pajamų skirtumai, tol išliks paskatos emigruoti, todėl svarbu gerinti bendrą ekonominę situaciją:

- Pajamų mokesčio mažinimas (tuo pačiu atsiriboti nuo minimalaus atlyginimo didinimo);
- Ribos nustatymas, iki kurios skaičiuojamos socialinio draudimo įmokos;
- Įmonių steigimo taisyklių paprastinimas, vieno langelio principo diegimas;
- Verslumo sąlygų gerinimas, smulkaus verslo plėtra, jo reguliavimo mažinimas;
- Įsidarbinimo sistemos gerinimas (konkurencijos sąlygų tarp darbo biržų ir privačių įsidarbinimo agentūrų sudarymas);
- Tikslus paramos susiejimas su poreikiais;
- Išplėtos ir konkurencingos kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo sistemos;
- Turi būti sudarytos palankios sąlygos emigravusių asmenų sugrįžimui bei jų socialinių kontaktų išlaikymui (pavyzdžiui, konkurencijos principų įgyvendinimas oro transporto sektoriuje)

Ekonomikos ir regioninės plėtros grupė

Emigracijos paskatų mažinimas (2)

- Siekiant mažinti paskatas emigruoti iš švietimo (mokslinių darbuotojų ir naujai parengtų specialistų) ir sveikatos apsaugos sričių, būtinos esminės šių sektorių reformos.
- Sveikatos apsaugos sektoriuje:
  - Konkurencijos principų diegimas – sąlygų vienodinimas tarp viešųjų bei privačiųjų gydymo įstaigų;
  - Didesnis institucijų savarankiškumas valdant turta;
  - Medicinos darbuotojų darbo sąlygų gerinimas bei apmokėjimo didinimas;
  - Aiškus medicinos paslaugų apmokestinimas.
- Švietimo sistemos reforma taip pat turėtų būti grindžiama konkurencijos principų diegimu, mokslo ir verslo sektoriaus bendradarbiavimu, siekiant užtikrinti išsilavinimo atitikimą verslo poreikiams, vykdomų tyrimų pritaikomumą.

Ekonomikos ir regioninės plėtros grupė

Diplomatinė tarnyba ir išeivija

Diplomatinį darbą dirbu 14 metų, nuo 1990-ųjų rudens. Stebėjau iš arti naujosios Diplomatinės Tarnybos (DT) gimimą, augimą ir brendimą, o tuo pačiu – DT ir išeivijos santykių evoliuciją.

Pradžioje labai rėmėmės užsienyje gyvenančių lietuvių pagalba. Kol buvome nepripažįstami kaip valstybė, dar dirbo ir egzilinė DT – atstovybėse Vašingtone ir prie Šv. Sosto bei konsulatuose JAV, Kanadoje, Venesueloje. Briuselyje mums teko pradėti nuo nulio. Čia padėjo tolimos Kanados lietuviai – nupirko pastatą Lietuvos ambasadai. Romoje buvo lengviau – galėjau remtis ambasadoriaus Kazio Lozoraičio patarimais ir pagalba. Vėliau pusę metų dirbau kartu su šviesios atminties ambasadoriumi Stasiu Lozoraičiu. Dar lengviau buvo dirbti Niujorke. Mano pirmtakai jau buvo atlikę sunkiausius įsikūrimo darbus. Čia mūsų konsulas jau tikrai daug daugiau suteikė pagalbos vietas lietuviams, nei sulaukėme iš jų patys. Panaši evoliucija buvo daug kur.

Jokiu būdu nenoriu pasakyti, kad dabar diplomatinis darbas tapo lengvas, o diplomatai – vieni “tinginiai”. Užtenka, kad mus tik taip (arba niekaip) piešia žiniasklaida!

DT pagrindinis uždavinys – palaikyti ir plėtoti tarpvalstybinius ryšius, dvišalius ir daugiašalius. Tai labai sudėtinga. Daugelis mūsų partnerių turi žymiai didesnę patyrimą. Pasaulyje esame vis dar nauji žaidėjai, tad nuolat, kiekviename žingsnyje, reikia “prasimušti”. Taigi, nelengva ir Vakaruose, jau nekalbant apie Rusijos nuolatinį spaudimą. Be to, dauguma mūsų atstovybių yra nedidelės, vos po kelis žmones. (Išimtys – tik Briuselis, Vašingtonas ir Maskva).

Šiuo metu Lietuvos DT sudaro 51 diplomatinė ar konsulinė atstovybė, gerokai išsibarsčiusios po pasaulį, ir centrinė administracija, t.y. URM. Taigi, mūsų DT – lyg tikras “šimtakojis” ar kitas gyvis su daugybe čiuptuvų, ypač – įvertinant dar ir nekarjerinius, garbės konsulatus, kurių yra jau 112. Tie “čiuptuvai” dabar pasiekia bemaž visas užsienio lietuvių kolonijas. Neatsitiktinai LR Įstatymas – Konsulinis statusas – tiesiogiai įpareigoja atstovybes palaikyti ir stiprinti ryšius su išeivija. Darbas su užsienio lietuviams, be abejo, yra labai svarbi diplomatinių ir konsulinių atstovybių veiklos sritis. Šio darbo didžioji ir sunkiausioji dalis tenka konsuliniam pareigūnams.

Ambasadoms ir konsulatams savo kasdienine veikla teikia išeiviams labai svarbią praktinę pagalbą. Konsulinių darbų apimtys dabar labai didelės ne tik Maskvoje, Karaliaučiuje ar Minske, bet jau ir Vakarų šalyse esančiose atstovybėse (ir dar vis auga). Londone, Dubline, Madride, Čikagoje, Niujorke ir kitur didžioji dauguma interesantų dabar yra naujakuriai, kurie tvarkosi aibes įvairiausių dokumentų. Tuo pačiu atstovybės jau yra tapusios natūraliais traukos centrais. Kai kur jų patalpose net veikia lituanistinės mokyklėlės, organizuojami kultūros renginiai. Mūsų diplomatai labai dažnai dalyvauja ir kituose išeivių organizuojuose renginiuose. Daug kur jie atlieka ir bendruomenės “cementuojančią” funkciją. Beje, daugelyje atstovybių yra įdarbinti ir vietiniai lietuviai, kurie atlieka nediplomatines, bet vis tiek svarbias funkcijas..

URM kol kas nedrąsiai imasi vadovujančio vaidmens santykių su išeivija politikoje. Ministerijoje šiuo metu esu vienintelis pareigūnas, tiesiogiai atsakingas už darbą su išeivija (ir pati pareigybė atsirado tik prieš pusantrų metų). Mano vaidmuo – būti tam tikru tarpininku tarp užsienyje dirbančių diplomatų ir lietuvių bendruomenių. Esant reikalui, stengiuosi padėti sušvelninti atsiradusius nesusipratimus, kiek galėdamas patariu kolegoms šiais klausimais. Stengiuosi palaikyti kuo glaudesnius ryšius su atskirų kraštų Lietuvių Bendruomenėmis, jų vadovais ir, žinoma, su Pasaulio Lietuvių Bendruomene.

Lietuvių išeivijoje per paskutiniuosius keliolika metų įvyko labai didelės permainos. Išeivija sąlygiškai galime suskirstyti į tris grupes – Etninių žemių, Rytų kraštų ir Vakarų šalių. Jos tarpusavyje yra labai skirtingos, o ir jų “viduje” taip pat didelė įvairovė. Pirmosios dvi grupės yra mažėjančios, beveik nepasipildančios. Bemaž visa naujoji emigracija atsidūrė Vakaruose. Lietuvai yra brangūs visi lietuviai,

nesvarbu, kur jie gyventų. Turime pagal išgales remti visus – ir senuosius, ir naujuosius. Labai svarbus yra ir paprasčiausias Tėvynės dėmesys jų problemoms. Pagrindinis prioritetas – lietuvių išlaikymas.

Pagal seminaro temą daugiau kalbėsiu apie naująją išėivijos bangą. Galime pagrįstai tvirtinti, kad šiuo metu Vakarų Europos šalyse, JAV, Kanadoje ir Australijoje gyvena 200-250 tūkst. naujakurių iš Lietuvos. Tokius išvykusiųjų skaičius mini ir mūsų demografijos specialistai. Mano subjektyviu vertinimu, JAV jų išsikūrė apie 50 tūkst., D.Britanijoje – 50 tūkst., Airijoje – 30 tūkst., Ispanijoje – 30 tūkst., Vokietijoje - 10 tūkst., Norvegijoje – 5 tūkst., Kanadoje, Australijoje, Švedijoje, Danijoje – po 1 tūkst., kitose Vakarų Europos šalyse – po kelis šimtus. (Beveik visose šalyse yra polinkis tuos skaičius padidinti, bet tada suma neatitiktų paprasčiausios aritmetikos). Tikslėnių skaičių labai reiktų, bet šiais demokratijos laikais tai tikrai sunku padaryti – niekas negali priversti žmones būtinai registruotis atstovybėse.

Daugelyje Vakarų Europos šalių, Australijoje ir net JAV atskiruose regionuose naujakuriai jau vadovauja Lietuvių Bendruomenėms. O senoji, daug nusipelnusioji “dipukų” karta po truputį traukiasi iš aktyvios veiklos. Lietuviškų reikalų ir organizacijų “perėmimas”, žinoma, nėra labai lengvas ir sklandus procesas. Vis tik jis vyksta nepalyginamai sklandžiau, nei buvo analogiškoje situacijoje po karo. Šiaip ar taip, naujakuriams daug lengviau, kur yra veikiančios struktūros, nei ten, kur viską tenka kurti nuo nulio.

Katalikų Bažnyčios vaidmuo, telkiant užsienio lietuvių kolonijas, visada buvo labai svarbus. Naujakuriai, be abejo, nėra ir nebus tokie aktyvūs parapijiečiai, kokie buvo “dipukai” ar prieskario emigrantai. Kita vertus, daugelis tų, kurie Lietuvoje visai ar beveik nepraktikavo, emigracijoje neišvengiamai priartėja prie Bažnyčios. Ypač ten, kur dirba aktyvūs ir išradingi kunigai, patys atvykę iš Lietuvos. Jie sugeba pasitarnauti ne tik religijai, bet ir lietuvių. Prie parapijų dažnai veikia ir mokyklėlės, ir sporto salės, ir pabendravimo patalpos.

Be abejo, daug bendradarbiauju su TMID. Aktyviai dalyvauju visose jų tarpžinybinėse struktūrose – darbo grupėse, koordinacinėse tarybose ir pan. Nemažai ginčijamės, bet tai dažniausiai tik į naudą. Departamento pagalba aš daug sužinojau apie Rytų kraštų bendruomenes, o pats nepailsdamai skatinau šią įstaigą žymiai daugiau domėtis Vakarų kraštų lietuviams, naująja emigracija. Džiaugiuosi, kad per paskutinius porą mėnesių Departamentas pagaliau pajudėjo šia kryptimi.

Pasiūlymai

Lietuva visada bus suinteresuota savo tautiečių lobizmu užsienio šalyse. Turime siekti, kad svetur išikūrę lietuviai išliktų Lietuvos patriotai. Neturime jų “pamiršti”, tada ir jie nepamirš Tėvynės. Mūsų dėmesys nebūtinai visada reiškia tik pinigus, juolab didelius.

Biudžeto lėšų šiems reikalams, matyt, niekada nebus pakankamai. Reiktų pagalvoti apie rimtą NVO išėivijos reikalams. Ji galėtų išsiplėtoti ir iš dabartinės PLB, bet ši turėtų dar labiau integruotis ir į Lietuvos, o ne tik išėivijos gyvenimą.

Bažnyčia turėtų sustiprinti savo misionierišką veiklą lietuvių kolonijose užsienyje, o ypač – naujosiose, kur nebuvo senųjų emigrantų, jų organizacijų ir tradicijų. Ten geriau tinka kunigai, atvykę iš Lietuvos, labiau suprantantys tų žmonių mentalitetą. Kunigų rotacija (lyg diplomatų) praplėstų jų pačių akiratį ir būtų labai naudinga jiems sugrįžus.

Tautinių mažumų ir išėivijos departamento Išėivijos dalį būtina artimiau ir formaliau susieti su URM. Akivaizdu, kad jokios realios veiklos, ypač – “tolimesniajame užsienyje” - be Diplomatinės Tarnybos visapusiškos pagalbos TMID atlikti negali..

Naujai besikuriančios lietuvių bendruomenės

Šiuo metu pasaulyje veikiančios 35 lietuvių bendruomenės yra galinga jėga, atspirties taškas. Remdamiesi šiomis visuomeninėmis organizacijomis galime sukurti tvirtą pamatą valstybės strategijai naujosios išeivijos bangos atžvilgiu.

Pačios bendruomenės yra labai skirtingos savo istorine patirtimi, svoriu visuomenėje. Yra naujos, įsikūrusios Norvegijoje, Olandijoje, Graikijoje, į kurias buriasi specialistai, studentai atvykę iš Lietuvos gyventi ilgesniam laikui, arba sukūrę mišrias šeimas. Šios bendruomenės neturi tokios patirties ir tradicijų, kaip sakykime, kelių emigrantų kartų kurtos bendruomenės Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kanadoje, Australijoje. Kitose šalyse tautiečiai tik pradėjo organizuoti savo veiklą. Kaip tik šiais metais dalyvaujame kai kurių bendruomenių gimimo procese.

Ypatingai gausūs lietuvių telkiniai Airijoje ir Ispanijoje iki šių metų neturėjo sukurtų organizacinių struktūrų. Airijoje pradėjome nuo šeštadieninės mokyklos kūrimo, aktyvistų pakvietimo į PLB renginius Lietuvoje.

Pakvietėme mokytoją į lituanistinius kursus Vasario 16 gimnazijoje, kur ji galėjo susipažinti su kitų šalių mokytojais, dirbančiais panašaus profilio švietimo įstaigose, aprūpinome mokomąją literatūra ir nuo rugsėjo mėnesio Dubline atsidarė „Keturių vėjų“ sekmadieninė mokyklėlė kurioje dirba 6 mokytojai. Yra užsirašę apie 80 vaikų.

Šis procesas iššaukė visą grandininę reakciją. Garsas pasklido į kitus miestus. Atsirado daugiau aktyvių žmonių, ypač pedagogų, norinčių mokyti vaikus lietuvių kalbos.

Ambasados pagalba buvo surengtas labai intensyvus mūsų vizitas. Teko aplankyti lietuvius ne tik Dubline, kiti atvyko patys, sužinoję jog atvyko Lietuvos pareigūnai dirbantys šioje srityje.

Tapo aišku, jog šiuo metu yra itin svarbus Lietuvos dėmesys ir informacinė pagalba, kadangi šie žmonės neturi kieno pasiklausti, nėra senosios kartos emigrantų.

Bendraudant su Airijos valstybės institucijomis taip pat teko pastebėti, jog tautinių mažumų integracijos ir tapatumo palaikymo klausimai yra jiems nauji, nes tradiciškai Airija buvo valstybė iš kurios išvykdavo.

Jau pradėjome bendradarbiavimą su Airijos švietimo ministerija bei savivaldos institucijomis dėl lietuvių kalbos mokymo kompaktiškai lietuvių gyvenamose vietovėse. Daug darbų atlieka patys Airijos lietuviai, kurie su mumis tikrai pasitaria, kaip įgyvendinti savo iniciatyvas.

Tuo tarpu Ispanijoje situacija yra skirtinga. Ten taip pat yra labai daug lietuvių išvykusių dirbti. Vien pietinėje Andalūzijos provincijoje oficialiai deklaravusių savo gyvenamąją vietą yra 35 tūkstančiai. Neseniai teko lankytis ir kituose Ispanijos regionuose Madride, Navaroje, Barselonoje. Didžioji dauguma išvykusių dirba žemės ūkio darbuose arba statybose. Tarp sėkmingai įsikūrusių bei ilgiau gyvenančių yra didelis noras bei entuziazmas kurti bendruomenę, vietines radijo ar televizijos laidas, rengti Lietuvos kultūros dienas, tačiau nėra galinčių tai daryti.

Specialistai su išsilavinimu gyvena didžiuosiuose miestuose, kur lietuvių nedaug. Tose vietovėse, kur lietuviai gyvena po kelis tūkstančius miesteliuose, netgi aktyvistai išskyrus gerus ketinimus, neturi jokios organizacinio, kultūrinio darbo patirties Lietuvoje.

Kalbant su Ispanijos savivaldybių atstovais matėme jų geranoriškumą, siūlomą pagalbą, tačiau dar nėra lyderių galinčių pradėti bendruomenės, mokyklų kūrimo procesus.

Jie laukia pagalbos, patarimų, parengtų informacijos leidinių. Mes jiems turime padėti surasti lyderius, juos išmokyti, pagelbėti užmezgant ryšius su Pasaulio lietuvių bendruomene. Veiklios bendruomenės anksčiau Ispanijoje nebuvo ir prieš keletą metų iš Lietuvos išvykę žmonės jaučiasi esą pionieriai. Jiems Lietuvoje neteko susidurti su išeivių organizacijomis, tai juolab dabar jie mano esą palikti vieni, ir jiems ypatingai dabar, kai jau atsirado branduolys norinčių veikti, reikės pagalbos iš mūsų departamento, Pasaulio lietuvių bendruomenės, kultūros įstaigų.

Kodėl mums, kaip valstybei, svarbu išlaikyti intensyvius santykius su savo išvykusiais tėvynainiais? Be įvairių labai svarbių geopolitinių aspektų, pažymėtina, kad , šias pakankamai skirtingas emigrantų grupes vienija viena bendra savybė - jų įtaka ir parama Lietuvoje likusiems artimiesiems, šeimos ar profesijos prasme.

Ankstesniais dešimtmečiais tai reiškėsi per individualias iniciatyvas, vėliau matėme įvairių fondų, draugijų, organizacijų veiklą ir pagalbą Lietuvoje. Jie buvo pradininkai labdaringos ir švietėjiškos veiklos atkūrusioje nepriklausomybės šalyje.

Tikėtina, jog naujai išvykusieji tęs šią kilnią tradiciją gražinti dalį savo talento Tėvynei. Juolab, kad išvyksta Lietuvoje igiję ir aukštąjį išsilavinimą, susikūrę vardą žmonės.

Turint galvoje šiandieninę Lietuvos situaciją, pasikeitusią padėtį Europoje ir pasaulyje reikia sukurti tokią santykių sistemą su Lietuvių bendruomenėmis pasaulyje, kuri apimtų kuo daugiau politinių, ekonominių, socialinių ir kultūrinių ryšių. Svarbiausia, kad ši bendravimo sistema būtų abipusiai naudinga.

Pasaulyje gerai žinomos armėnų, turkų, kinų, žydų, lenkų galingos bendruomenės.

Dėl to, dabar reikia ir mums naujai pažvelgti ir sukurti nuoseklios ir ilgalaikės strategijos modelį ryšiams su naujai išvykusiais tautiečiais palaikyti.

Ankstesnių bangų emigracija buvo dauguma atveju priverstinė. Šiuo metu stebime savanorišką, kartais motyvuotą, o dažniausiai impulsyvią emigraciją. Daugelis pavyzdžių rodo, jog žmonėms labai trūksta informacijos, pasirengimo. Naujos strategijos ar veiklos programos tikslas turėtų būti - greitai ir efektyviai pritaikomų praktinių patarimų ir pasiūlymų bazės sukūrimas. Modeliuojant valstybės santykius su emigrantais, reikėtų išskirti tris pagrindines kryptis:

Tarnybų, teikiančių informaciją iki išvykimo veikla

Paslaugos išvykusiems

Paslaugos grįžtantiems arba planuojantiems grįžti.

Daugeliui skamba neįprastai pasaulyje jau pasiteisinusi praktika, pavadinimu „**pre-departure services**“ - **pasirengimas emigruoti, arba išvykti ilgesniam laikui.**

Gaunama informacija rodo, jog žmones šiam žingsniui reikia ruošti. Tokia informacija gali būti pradėta diegti jau mokyklose, kai mokiniai yra mokomi, kaip gyventi savarankiškai daugiakultūroje aplinkoje. Reikėtų jau tuomet atkreipti dėmesį, kad tie, kurie išvyks mokytis ar dirbti į užsienį, darys tai, turėdami gerą informacinę bazę, motyvuotą pasirinkimą dėl šalies ar darbo vietos ir siekti, kad būtų tinkamai pasirengę tiems iššūkiams ir pokyčiams, kurie jų laukia užsienyje. Suaugusiems reikėtų ieškoti informacijos kanalų per savivaldos institucijas, regionines organizacijas ir ypač visuomenines organizacijas. Lietuvoje žinome, jog darbo birža turi jau sukūrusi panašią informacinę bazę ieškantiems darbo vietų užsienyje. Tačiau, čia dar daug galėtų nuveikti ir visuomeninės organizacijos bendradarbiaudamos su panašaus profilio partneriais kitose Europos sąjungos šalyse. Mūsų departamento veiklos šioje srityje pavyzdys gali būti konferencija, surengta kartu su Jungtinės Karalystės ambasada Vilniuje. Ji skirta regioninės žiniasklaidos žurnalistams, vietinių savivaldybių darbuotojams aiškinti apie legalaus darbo JK privalumus, apie lietuvių darbo sąlygas.

Paslaugos išvykusiems.

Matyt, artimiausiu metu svarbiausias uždavinys būtų - naujienų ir informacijos pasiekiamumas, kaip viena reikšmingiausių priemonių išsaugant ryšius ir kultūrinį savitumą.

Naujojoje mūsų departamento Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programoje 2004-2006 metams yra išdėstytos šios pagrindinės paramos tėvynainiams kryptys - švietimas, kultūra, informacijos sklaida bei socialiniai bendruomenių projektai.

Modeliuojant valstybės santykius su išeivija ilgesniam laikotarpiui būtinai reikia praplėsti pagrindines paramos tėvynainiams kryptys ir priemones, kuriomis ta parama bus realizuojama.

Jau esamą mūsų programą galima naudoti kaip pamatą rengiant ilgalaikę valstybės strategiją išėivijos atžvilgiu. Norėčiau pristatyti, kai kurias veiklos sritis ir priemones, kurias Lietuva dar nepakankamai naudoja, o kitos šalys jau seniai žino. Tai:

- tėvynainių, teisių monitoringas jų gyvenamuosiuose kraštuose
- teisinės pagalbos suteikimas
- sukurti teisinės pagalbos informacinių biurų užsienyje tinklą ir teisinės pagalbos centrą Vilniuje
- nušviesti masinėse informavimo priemonėse emigrantų teisinę padėtį
- organizuoti seminarus ir konferencijas su tarptautinėmis žmogaus teisių gynimo organizacijomis, kalbama tematika
- organizuoti kursus, seminarus diasporų jaunimo lyderiams ir įvairių profesinių susivienijimų vadovams
- surasti tinkamus abiems pusėms būdus bendrauti su katalikų bažnyčios atstovais kraštuose
- rengti emigravusio jaunimo bendrus renginius su Lietuvos jaunimo organizacijomis
- teikti materialinę paramą tėvynainių užsienyje ekonominėms programoms
- skatinti ir remti mokyklų mainų programas
- rengiant Lietuvos verslo parodas užsienyje, pakviesti dalyvauti vietos lietuvių kilmės verslininkus
- įkurti padalinį prie Lietuvos prekybos verslo ir amatų rūmų, ryšiams su lietuviiais verslininkais pasaulyje
- kasmet kviešti pasaulio lietuvių verslo forumus, idėjų mugės
- rengti lietuviškos spaudos pasaulyje žurnalistų suvažiavimus

Pagalba grįžtantiems

Emigracija nėra vienpusis judėjimas. Vyresniosios kartos emigrantai negausiai, bet grįžta. Naujai išvykusiųjų grįžimui ruoštis jau reikia dabar.

Tikėtina, jog išvykę mokytis, uždariauti grįš dar savo darbinguoju periodu ir galės; įgūdžius, žinias pritaikyti Lietuvoje. Šiuo metu veikiantis Lietuvių grįžimo į Tėvynę informacijos centras turėtų parengti savo programą, atitinkančią iškilusius poreikius, leisti medžiagą norintiems grįžti į Lietuvą. Reikia atskirti tikslines grįžtančiųjų grupes - tai pensininkai ir darbingo amžiaus, ieškantys karjeros galimybių.

Manytume, jog valstybė padėti ir paremti emigrantus, kuriems to reikia ir užtikrinti, kiek tai įmanoma, jog išvykstantieji būtų supažindinti ir parengti tiems iššūkiams ir galimybėms gyventi ir dirbti užsienyje. Šiai kompleksinei užduočiai įgyvendinti yra svarbios dvi išvados, arba kitaip sakant įgyvendinimo būdai:

Pirma, reikia skatinti bendradarbiauti Lietuvos valstybines ir visuomenines organizacijas, regionines organizacijas ypatingai svarbią vietą skiriant lietuvių bendruomenėms.

Antra, reikalingas itin glaudus bendradarbiavimas su užsienio šalių įstaigomis, besirūpinančiomis emigrantais ir migrantais. Tokia partnerystė padėtų lanksčiai ir skaidriai taikyti visų suderintą, bendrų vertybių paskatintą veiksmų politiką ir praktiką. Lėšų minėto institucijų tinklo sukūrimui galima būtų ieškoti per Europos fondų paramą.

Protų nutekėjimas: tendencijos ir galimi sprendimai

Keletas pastebėjimų „protų nutekėjimo“ problemos kontekste

Ar, apskritai, reikalinga “protų” susigrąžinimo (nesvarbu ar valstybinė, ar žinybinė) programa? Ar mes čia nebandome dubliuoti darbų ir programų, kurios ir taip turi būti vykdomos bendrame valstybės raidos kontekste?

Juk panagrinėjus pagrindines “protų” (ir nebūtinai “protų”...) “nutekėjimo” į užsienį priežastis ir be didelių tyrimų bei sociologinių apklausų aišku, kad šios priežastys pagimdytos bendrų mūsų šalies bei mūsų mokslo ir studijų sistemos problemų ar ydų. Jeigu bus sprendžiamos bendros šalies ekonominės ir socialinės problemos (mažinamas nedarbas, keliamas bendras pragyvenimo lygis ir tuo pačiu didinama darbo jėgos kaina, gerinama bendra gyvenimo kokybė bei sociokultūrinė aplinka ir pan.), tai mažės bendra emigracija, o tuo pačiu - ir aukščiausios kvalifikacijos specialistų darbo paieškos svertur, t. y. “protų nutekėjimas”.

Kalbant apie bendras visos šalies problemas, skatinančias „protų nutekėjimą“ iš Lietuvos, būtina pažymėti tai, kad nepaisant visuotino pripažinimo, jog mokslas yra varomoji šiuolaikinės žinių ekonomikos jėga, realiai **Lietuvoje mokslas vis dar nėra valstybės prioritetas**. Tai ypač akivaizdžiai parodo mokslinių tyrimų finansavimo iš valstybės biudžeto lėšų dinamika. Pastaraisiais metais, nepaisant labai spartaus šalies ekonomikos kilimo, santykinis mokslinių tyrimų finansavimas netgi mažėja. Ir visa tai vyksta Lietuvos įsijungimo į Europos Sąjungą (kurioje mokslinių tyrimų finansavimo didinimo problema yra iškelta į pirmąją jos piliečių gerovės kėlimo programos vietą) kontekste!

Nagrinėjant mokslo ir studijų sistemos problemas, matyti, kad labiausiai “protų“, t. y. aukščiausios kvalifikacijos specialistų, “nutekėjimą” į užsienį sumažintų **reali ir kardinali šios sistemos reforma**, derinama su mokslinės veiklos bei mokslininko profesijos prestižo didinimu valdžios ir visuomenės akyse (čia galima būtų pastebėti, kad be reformos, be mokslininkų išvadavimo iš “dramblio kaulo bokštų” ir jų veiklos nukreipimo tarnauti valstybei bei visuomenei, tas prestižas niekada ir negalės būti padidintas...).

Taigi, mano nuomone, nereikalingos jokios specialios priemonės, kurios padėtų susigrąžinti tuos “nutekėjusius protus”. Tereikia kuo greičiau pertvarkyti sustabarėjusią mokslo ir studijų sistemą ir pritaikyti ją laikmečio iššūkiams: globalizacijos procesų bei žinių ekonomikos kūrimo neišvengiamybės teikiamų privalumų panaudojimui bei keliamų problemų sprendimui. Mokslinės veiklos nukreipimas visuomenės poreikių tenkinimui ir būtų šalies ekonomikos ir bendro pragyvenimo lygio kilimo laidas, tuo pačiu užtikrinantis ir aukštą mokslinės veiklos bei mokslininko profesijos prestižą visuomenėje bei sustabdantis “protų nutekėjimą”.

Ir atvirkščiai, bet koks siūlomas “šiltadaržio” sąlygų sudarymas sugrįžtantiems “protams”, toks, kaip specialių sugrįžimo fondų steigimas, didesnių atlyginimų tarifų taikymas jiems ir kitokių lengvatų taikymas sugrįžtantiems, tik dar labiau iškreiptų konkurencinę akademinės bendruomenės aplinką ir supriešintų jos narius. Juk dabar užsienio lietuviai mokslininkai, norintys sugrįžti dirbti į Lietuvą, pagrindine kliūtimi, kliudančia jiems tai padaryti, kaip tik ir nurodo nevienodas su vietiniais mokslininkais konkurencines sąlygas (**konkursų darbo vietai užimti uždarumas, mokslinės veiklos finansavimo tvarkos netobulumai** ir pan.). Tokiomis specialiomis priemonėmis vieną mokslinės veiklos sąlygų disproporciją siūloma pakeisti kita. Ar įsteigus specialius grįžimo fondus, nepasieksime priešingo rezultato, kada vietiniai mokslininkai, matydami, kad išvažiavimas į užsienį jiems užtikrins geresnes sąlygas sugrįžus, patys stengsis išvykti į užsienį ir tokiu būdu dar labiau didins “protų nutekėjimą”. Argi, neaišku, kad pagrindinė sąlyga, leidžianti mokslininkui nugalėti savo kolegas garbingoje ir lygiateisėje konkurencinėje kovoje užimant darbo vietą ar laimint finansavimą mokslinei veiklai, turėtų būti **tik jo profesinė kompetencija**. Argi, tokia konkurencija gali būti suderinama su

kažkokių specialių sąlygų (kaip buvimas užsienyje ar pan.) iškelimu, argi ne tokia pati lygiateisė konkuravimo tvarka mums reikalinga bet kokiame konkurse mokslininko ar dėstytojo darbo vietai užimti (nepriklausomai nuo to, ar jame dalyvauja “užsieniečiai”, ar ne)? Nejaugi, mes norime pasiekti, kad aukštesnės kvalifikacijos vietinis mokslininkas konkurse galėtų (netgi turėtų!) būti nugalėtas menkesnės kvalifikacijos mokslininko vien todėl, kad pastarasis grįžo iš užsienio? Ar neužtektų, kad užsienio lietuviai mokslininkai tvirtai žinotų, jog konkurse tėvynėje nugalės stipriausias. Tada jis galėtų pasverti savo galimybes ir apsispręsti. Manau, kad mums iš vis nereikėtų kelti tos “protų” susigrąžinimo problemos, jeigu Lietuvoje visos mokslininkų ir dėstytojų darbo vietos būtų užimamos aukščiausios kompetencijos specialistų. Deja, ...

Tokiu būdu, pažiūrėkime, kurios iš aukščiau mano pabandytų išvardinti “protų” susigrąžinimo programos priemonių, galėtų išlikti kaip grynai specifinės, t. y. nesusijusios su šalies bei jos mokslo ir studijų sistemos bendrų problemų sprendimu.

Akivaizdu, kad, jeigu mes nenorėsime iškraipyti konkurencinės aplinkos akademinėje visuomenėje, tai “protų nutekėjimą” stabdyti ir “protus” susigrąžinti pajėgios tik bendro pobūdžio priemonės, kurias būtina vykdyti dėl bendresnių ir svarbesnių priežasčių bei aukštesnių strateginių valstybės raidos tikslų, o ne vien tik siekiant susigrąžinti “protus”. Bet kokios specifinės priemonės, taikomos tik sugrįžtantiems, iš karto pažeistų rinkos, lygiateisės konkurencijos ir laisvos piliečių visuomenės principus. Ar to mes siekiame?

Taigi, belieka tik konstatuoti, kad “protų nutekėjimas” yra natūrali tam tikros visuomenės dalies reakcija į padėtį savo šalyje ir išimtinai priklauso nuo tos padėties evoliucijos. Sudarykime labiausiai išsivysčiusių ES šalių sąlygas Lietuvoje ir niekas (ne tik “protai”) nebėgs į Europą. Padarykime Lietuvoje “Ameriką”, ir niekas nebėgs į JAV. Ir jokios specialios, selektyviai nukreiptos tik į šį tikslą, programos neišspręs šios problemos, jeigu nebus sprendžiami bendri šalies ekonomikos ir gerbūvio kėlimo klausimai.

Civilizuotai “protų nutekėjimas” vadinamas mokslininkų mobilumu (man patinka lietuviško vertimo variantai - “paslankumas, judrumas”). Taigi, be tų aukščiau minėtų bendro pobūdžio priemonių, sprendžiant “protų nutekėjimo” problemą, kol kas, manau, mums reikėtų tik svarstyti, kaip pasinaudoti šio mobilumo teikiama privalumais, kaip pabandyti įtakoti šį procesą, kad jis šaliai duotų kuo didesnę naudą.

Remiantis šia logika iš visų “protų” susigrąžinimo programos priemonių lieka tik vienas specifinis blokas: **bendradarbiavimo su užsienio lietuviais mokslininkais plėtotė**. Iš tikrųjų, šis bendradarbiavimas yra reikalingas ir naudingas abiem pusėms: Lietuvos akademinės bendruomenės ryšiai su išeivijos mokslininkais ne tik padėtų pastariesiems neprarasti ryšio su tėvyne ir jos gyvenimo aktualijomis, bet per bendrą mokslinio tyrimo programų vykdymą galėtų padėti Lietuvos mokslui plačiau išeiti į tarptautinę aplinką. Tačiau, svarbiausia, kad pasikeitus (į gerąją pusę) Lietuvos socioekonominėms sąlygoms, tai būtų greitesnio ir efektyvesnio „protų“ sugrįžimo į Lietuvą laidas.

Visa kita mes ir taip jau turime daryti pagal kitas jau anksčiau deklaruotas bendresnio ir platesnio pobūdžio programas, t. y. darydami Lietuvą patrauklesnę **visų** lietuvių gyvenimui.

Kodėl išvažiuome iš Lietuvos – ar sugrįšime?

Daugelis apžvalgininkų, aptardami spartėjančius išvažiuojančiųjų iš Lietuvos tempus, akcentuoja ekonominį aspektą, kuris, anot jų, yra pagrindinis tokio reiškinių faktorius: tai, pagūžčiojus pečiais, įvardijama kaip “ekonominė emigracija” – dar vienas šalutinis laisvos rinkos poveikis: ji galima tyrinėti, o šiaip patariama su juo susitaikyti. Pakils Lietuvos ūkis – atkris problema. Tiesa, išvalgesni stebėtojai atkreipia dėmesį į tai, kad nūdienos išėivijos priežastys slypi ne tik piniguose (naujųjų išėivijų skaičiumi pralenkiame, pvz., ne ką ekonomiškai sparčiau besivystančią Latviją dešimteriojai); paaiškinimo ieškoma sovietiniame žmogaus be šaknų palikime, prie gimtosios vietos nepirrišančių mikrorajonų pasaulyje. Vėlgi, tokia išvada nepalieka daug vilčių daryti pokyčius: žmonių juk nepakeisime. Išaugus nauja karta – atkris problema. Tačiau nei ekonominių rodiklių pagerėjimas (1998, 2004 metais), nei nauja, nepriklausomoje valstybėje, išaugusi karta ne tik kad nestabdo gyventojų išvykimo iš šalies, bet ji net aktyvina. Pilietinės visuomenės instituto iniciatyva atliktos lietuvių svetur apklausos dėka siekta išaiškinti kaip išvykę svetur Lietuvos gyventojai suvokia savo išvažiavimą ir galimą sugrįžimą. Jų nuomonė, be abejo, nėra objektyvi – ji atspindi pasiteisinimo prieš visuomenę motyvą (kodėl išvažiavau iš jūsų tarpo?), – todėl ji turi būti kritiškai pasverta palyginant pateikiamas išvažiavimo priežastis su tomis, kurios, respondentų nuomone, trukdo arba įtakoja jų galimam apsisprendimui sugrįžti - o tai, papildomai analizuojant pateikto numanomo arba hipotetinio sugrįžimo laiko kontekste, taip pat galima paaiškinti ar išvažiavimas gyventi svetur yra giluminis ar laikinas reiškinys.

Lentelė 1 – Kas paskatino išvažiuoti?

Ekonominiai sumetimai nėra esminė priežastis, skatinanti apsispręsti išvažiuoti svetur. Nors ji gali būti daline priežastimi to, kad jaučiamasi blogai Lietuvoje ir todėl išvykta. Tačiau didžiausia paskata išvykimui vis tik buvo (svarbos tvarka) noras gauti geresnį išsilavinimą, ieškojimas galimybių geriau save realizuoti ir/arba siekis pažinti pasaulį. Asmeniniai sumetimai taip pat vaidina didelę įtaką, tačiau vien tik jų bei ekonominių sumetimų neužtektų galutiniam apsisprendimui. Teoriškai svarstant, panaikinus bent pusę priežasčių, skatinančių protų nutekėjimą, procesą būtų galima pristabdyti, tačiau ar šios pateikiamos priežastys nėra tik nesąmoninga saviapgaulė: gal tai tik bandymas pasiteisinti, paaiškinti išvykimą iš visuomenės kaip neplanuotą, organišką veiksmą? Tarsi sakytu: bręstame, augame, ieškome galimybių, norim lavintis – keliam sparnus iš Lietuvos. Papildomai klausiant apie tai kas trukdo grįžti atsiskleidžia toks mąstymas.

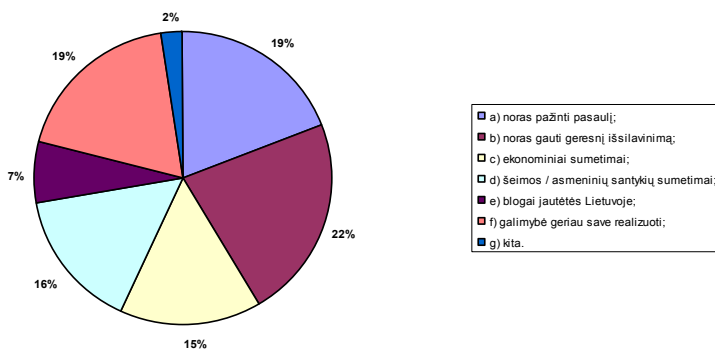
Lentelė 2 – Kokios priežastys labiausiai trukdo grįžti į Lietuvą?

Atsakymai rodo, kad žvelgiant iš išvykusių dabarties situacijos ekonominės/finansinės priežastys (atlyginimo klausimas) iš tiesų yra pats svariausias aspektas svarstant grįžimo/pasilikimo galimybes, tačiau jis toli gražu nenulemia apsisprendimo negrįžti.

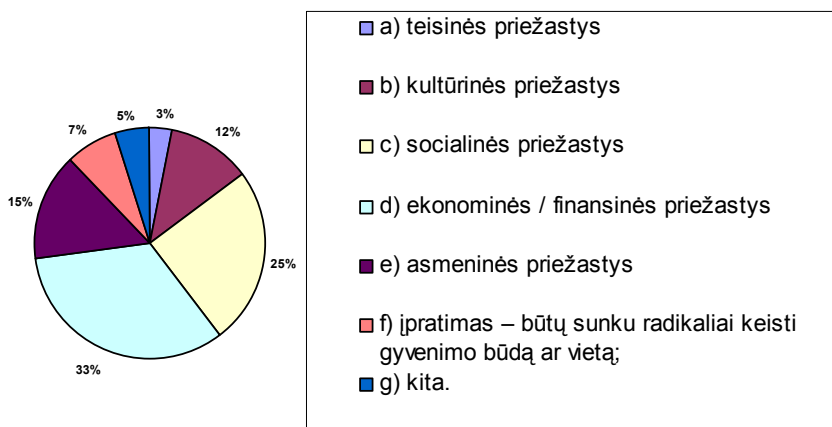
Stabdžiai įsijungia tik tuomet, kai imama svarstyti šeimos kontekste: tuomet ypač nuogaustaujama, kad sunku bus pritaipyti prie lietuviško mentaliteto, kad nebus taip saugu ar patogiu gyventi dėl socialinės ir kriminogeninės padėties, dėl žemų socialinių garantijų ar korupcijos. Tačiau, vėlgi, šios pateikiamos priežastys gali būti apklaustųjų išikalbėjimas (*wishful thinking*), kuriuo tarsi pasiteisinama: išvykau lavintis, realizuoti save, bet per tą laiką pagyvenęs svetur suvokiau, kad man ir mano šeimai grįžti gali būti sunku ne todėl, kad nenoriu, bet todėl, kad manęs atgal nebepriims visuomenė. Toks paaiškinimas skamba neutraliai ir padeda išvykusiems suvokti savo nesugrįžimą kaip reiškinį, kuris priklauso nuo kitų: valstybės socialinės politikos, ekonominių priežasčių ar bendro visuomenės kultūros lygio. Atkreipkime dėmesį, kad aiškindami savo išvažiavimą respondantai akcentuoja savo individualizmą, norą lavintis, pažinti pasaulį, tačiau apmąstydami negrįžimo priežastis permeta atsakomybę valstybei ir t.t. Tai dar

labiau išryškėja, kai svarstoma kas paskatintų grįžti į Lietuvą (žr. Lentelė 3). Tuomet geresnės ekonominės sąlygos, galimybė siekti karjeros ir darbo kontrakto aplinkybės sudaro daugiau nei pusę svorio, kuris dedamas ant lėkštelės “Sugrįžčiau“. Kita pusė – asmeniniai sumetimai (šeimoms, artimųjų ilgesys, noras kurti šeimą ar auginti vaikus Lietuvoje). Tai, kad didžioji dalis išvažiavusių nesiruošia grįžti, net jei ir tam atsirastų paskatos, ar nebeliktų kliūčių, tampa aišku, kai atsakoma į klausimą Kaip manote, ar grįšite į Lietuvą, ir jei taip, tai kada? (žr. Lentelė 4). Paaiškėja, kad maždaug trečdalis mąsto apie sugrįžimo galimybes artimiausių kelių metų laikotarpiu, kiti – nukelia tokio sugrįžimo galimybes neapibrėžtai ateičiai, nenorėdami nei visiškai nukirsti saitų su Lietuva, nei visiškai susitapatinti su savo naująja aplinka. Tai taip pat gali būti psichologinis momentas: tarsi vis dar nenorima susitaikyti su išėivio statusu, susitaikyti su mintimi kad virstama išėiviais Lietuvos atžvilgiu ir imigrantais svetur. Todėl norima nukelti numanomo sugrįžimo perspektyvą į kuo tolimesnę ateitį (grįšiu per 5-10 metu) arba susieti ją su priežastimis, kurios priklauso nuo kitų nenuspėjamų, nuo individo tik dalinai priklausančių, aplinkybių, kaip antai, galimybės padaryti karjerą, užsidirbti pakankamai pinigų tolesniam gyvenimui ir pan. Tai rodo, kad išvykusieji sprendimą jau padarė ir tikėtis didžiosios dalies jų sugrįžimo nėra realu.

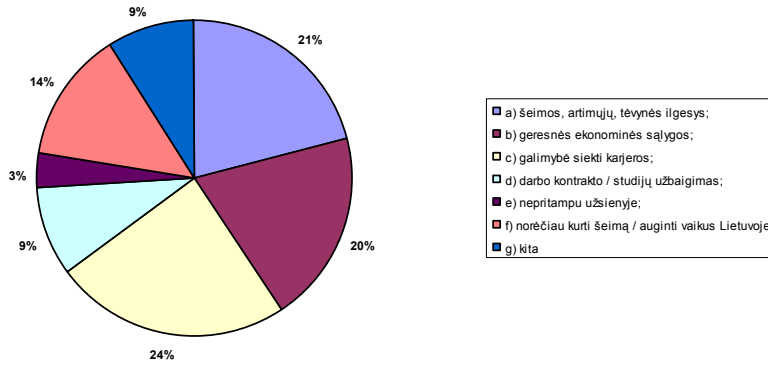
Kas paskatino išvažiuoti?

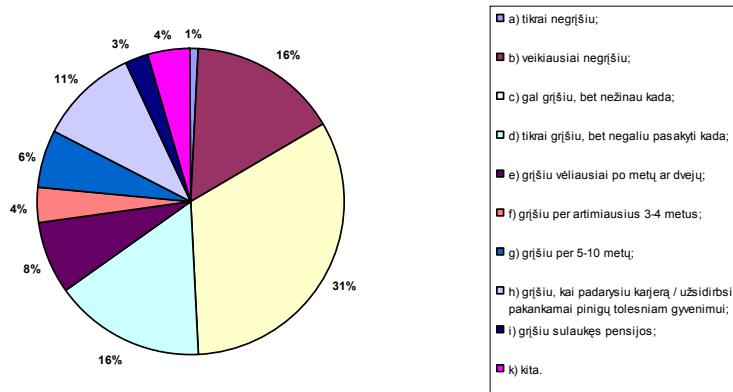
Kokios priežastys labiausiai trukdo grįžti į Lietuvą?

Kas paskatintų grįžti į Lietuvą?

Kaip manote, ar grįšite į Lietuvą, ir jei taip, tai kada?

Trys labai asmeniškai vienos užsienietės, dirbančios Lietuvoje, pastebėjimai apie lietuvių emigraciją

Pirmasis pastebėjimas

Po 12 metų mano vyras grįžo iš Vokietijos į Lietuvą. Savo studijoms Vokietijoje jis buvo gavęs valstybinę stipendiją su sąlyga, kad po studijų 2 metus dirbs Lietuvoje. Grįžęs jis vyko su savo studijų dokumentais prisistatyti į Švietimo ir mokslo ministeriją. Tenai jam buvo paprastai pasakyta, kad dabar gali savo registracijos vietoje užsirašyti į darbo biržą. Jei nerastų darbo pagal savo specialybę, jam reikėtų imtis ir nekvalifikuotų darbų. Kadangi mano vyras yra iš Kazlų Rūdos, abejojome, ar ten jam būtų įmanoma susirasti darbą pagal įgytą kvalifikaciją. Jam greitai kilo klausimas, kodėl paliko savo gerai apmokamą ir kvalifikuotą darbą Berlyne, ir kodėl dabar turėtų Lietuvoje laukti siūlymo pajauti žolę Kazlų Rudoje.

Po tokio „prarasto sūnaus“ pasveikinimo tėvynėje, mus ištiko tikras šokas.

Faktas, kad Lietuvos valstybei yra visiškai neįdomu, kaip ji savo pinigus investavo, man buvo ir tebėra nesuprantama.

Siūlyčiau Lietuvoje įsteigti valstybinių stipendininkų „Alumni“ organizaciją, palaikyti kontaktą su valstybės stipendininkais, juos informuoti, įrengti atskirą jų „darbo biržą“, kuri teiktų jiems reintegracijos pagalbą. Reikėtų išnaudoti jų proto ir specialistų resursus, pvz. grįžusiems leisti rengti tobulinimosi seminarus ir panašiai.

Antrasis pastebėjimas apie situaciją regionuose

Thomo Manno namelyje esu ketvirta vokiečių, kuri Roberto Boscho fondo yra siunčiama dirbti kultūros centre. Šis fondas nori padėti inicijuoti veiklą, po tam tikro laiko – paprastai po 5 metų – iš veiklos pasitraukia. Po to institucija turi veikti be fondo pagalbos. Tam tikslui visą laiką buvo mokama asistento stipendija vienam Lietuvos atstovui, kad po vokiečių išvykimo, šis galėtų visiškai perimti darbus. Nuo rėmimo pradžios iki dabar Tomo Manno kultūros centre dirbo 7 lietuvės, 6 iš jų po stipendijos pabaigos išvyko į Vokietiją. Fonde ir namelyje jau seniai juokaujama, kad R. Boscho fondas ruošia jaunas lietuves Vokietijos darbo rinkai.

Į tai galima žiūrėti kaip į stipendijų programos ir iniciatyvos žlugdymo pavyzdį. Programa, skirta protų nutekėjimui stabdyti, Lietuvoje protų nutekėjimą skatina.

Tai rodo, kad toms jaunoms moterims pats regionas ne daug ką gali pasiūlyti.

Praėjusiomis savaitėmis turėjome sunkumų rasti tinkamą žmogų dirbti Tomo Manno kultūros centre. Regione laisvų „žmogiškų resursų“, atitinkančių mūsų reikalavimus, (kultūros vadyba, vokiečių ir anglų kalbų mokėjimas) nėra.

Vilniuje tokių žmonių dar galima atrasti, bet yra labai sunku įkalbėti žmones persikelti į provinciją už tokį atlyginimą, kuris yra normalus kultūros srityje.

Didelė problema, mano nuomone, yra ne tik tai maži atlyginimai, bet dažnai suvaržytos jaunų specialistų augimo galimybės valstybinėse institucijose (ir kitose, kurioms netenka veikti laisvos rinkos dėsniais remiantis). Pastebėjau, kad naujovės ir kūrybiškumas čia nėra laukiami. Manychiau, kad tai irgi gali būti viena iš priežasčių, kodėl jauni žmonės palieka regioną. Kūrybiškumo netektis, jo ribojimas kelia didelį pavojų Lietuvai.

Trečias labai trumpas pastebėjimas

Mūsų lietuvių draugai Berlyne, kur prieš tai gyvenome, yra vien moterys – jaunos akademikės. Noriu atkreipti dėmesį į faktą, kad atrodo esama tam tikro „gender“ emigracijos aspekto.

Kalbama, kaip atvilioti lietuvių emigrantus atgal į Lietuvą. Turėtumėte sau kelti klausimą, kokių lietuvių ir lietuvaičių Jūs norite? Tikrai vienišų? Turiu omenyje, kad daugelis emigrantų – ypač daug moterų – užsienyje turi šeimą su ne lietuviais partneriais. Ką Lietuva jiems gali pasiūlyti? Kaip yra pasiryžusi juos sutikti? Mūsų pažįstamose lietuvių-vokiečių šeimose dažnai galvoja, ar negalėtų gyventi Lietuvoje. Didžiausias argumentas prieš grįžimą – vyrams, nemokantiems lietuvių kalbos, bus sunku susirasti darbą Lietuvoje. Kodėl pradžioje neorganizavus lietuvių kalbos kursų Lietuvos ambasadose užsienyje lietuvių-užsieniečių šeimoms?